

Tomasz Bednarek

Historia polskiej osmologii

Motto:

*„Historia testis temporum,
lux veritatis, vita memoriae,
magistra vitae est.”*

Cyceron

Wstęp

Do powstania przedmiotowego opracowania skłoniły autora dwa podstawowe argumenty (a jest ich oczywiście dużo więcej), pierwszy z nich to zbliżająca się dwudziesta rocznica utworzenia osmologii w ramach polskich policyjnych laboratoriów, a drugi to próba ocalenia od zapomnienia szeregu działań podejmowanych przez, dziś już często zapomnianych, pasjonatów problematyki osmologicznej. Bowiem jasno trzeba już na samym wstępie powiedzieć, że tak naprawdę jej utworzenie, a następnie funkcjonowanie nie byłoby bez takich właśnie osób w ogóle możliwe.

Polską osmologię¹ charakteryzuje własna i całkowicie niepowtarzalna historia. Dużo rzadziej na określenie tej dyscypliny używa się terminów odorologia czy olfaktronika, które uznawane są za mniej trafne zarówno na gruncie języka polskiego, jak i teorii oraz praktyki kryminalistycznej². Warto wspomnieć, że za faktyczną cezurę polskiej osmologii, mimo że już dużo wcześniej podejmowano próby identyfikacji zapachów z użyciem psów³ (szerzej na ten temat w dalszej części opracowania), uznano wprowadzenie „Wytucznych dotyczących zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą »K«”⁴. Korzeni tej dyscypliny poszukiwać należy na początku lat 90. ubiegłego stulecia w policyjnych laboratoriach⁵. Do najważniejszych wydarzeń minionego okresu w osmologii zaliczyć należy: trzykrotną (w latach 1998, 2003 i 2009) nowelizację metodyki zabezpieczania śladów dowodowych, pobierania materiałów porównawczych oraz prowadzenia badań osmologicznych, udział instruktorów Centrum Szkolenia Policji (CSP) i wybranych komend wojewódzkich policji w szkoleniu z zakresu identyfikacji zapachowej w węgierskiej policyjnej szkole w Dunakeszi, opracowanie przez instruktorów z CSP, na bazie doświadczeń węgierskich, programu szkolenia przewodników i tresury psów do identyfikacji śladów zapachowych, przygotowanie przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Głównej Policji (CLK KGP) programu doskonalenia zawodowego dla kandydatów na ekspertów z zakresu badań śladów

zapachowych ludzi, na bazie którego wykształcono policyjnych ekspertów (pierwszych czterech uprawnienia uzyskało w 1998 r.), staże przedstawicieli CLK KGP i CSP w wiodących europejskich pracowniach badań śladów zapachowych (Węgry, Niemcy, Holandia, Francja i Rosja), udział przedstawiciela CLK KGP w latach 1999–2003 w pracach grupy roboczej Interpolu (IEWGPD⁶) zajmującej się standaryzacją procedur wykorzystania psów policyjnych w czynnościach śledczych, w tym również badań śladów zapachowych, zaprogramowanie i realizacja szeregu prac badawczych i doświadczalnych z zakresu osmologii opierających się na krajowych pracowniach, podjęcie przez CSP i CLK KGP ścisłej współpracy z Instytutem Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN zwieńczonej wspólnym grantem naukowym obejmującym analizę błędów popełnianych przez psy w trakcie identyfikacji osmologicznej, przygotowanie i wdrożenie do praktyki procesu certyfikacji pracowni osmologicznych w policyjnych laboratoriach, organizację pierwszej międzynarodowej konferencji poświęconej problematyce badania śladów zapachowych oraz przygotowanie szkoleń dla przedstawicieli państw Europy Środkowo-Wschodniej zajmujących się badaniami zapachowymi.

Osmologia od początku wprowadzenia do polskiego procesu karnego wzbudzała duże emocje. Zwolennicy badań śladów zapachowych dostrzegali w nich wartościowy materiał dowodowy, przeciwnicy wskazywali natomiast na wiele niebezpieczeństw związanych z wdrożeniem do procesu dowodu, który opiera się z jednej strony na badaniu niewidocznych śladów, a z drugiej na wykorzystaniu wysoce niekonwencjonalnego „narzędzia”, jakim jest specjalnie wytresowany pies⁷.

Celem niniejszego opracowania będzie próba usystematyzowania blisko dwudziestu lat funkcjonowania dowodu osmologicznego w ramach polskiego procesu karnego. Będzie to o tyle łatwiejsze, że autor niniejszego opracowania aktywnie uczestniczył w tworzeniu tej dyscypliny badawczej, realizując jedną z zawodowych pasji, a dziś może przyglądać się jej niejako z boku⁸ i dzięki temu dostrzegać to, czego wcześniej nie widział.

Zagadnienia kluczowe

Dyscyplina, o której mowa, wymagała podjęcia w bardzo krótkim czasie szeregu przedsięwzięć, które funkcjonują dziś w postaci pełnego i wzajemnie uzupełniającego się systemu. Kształtowanie tego systemu wymagało równoległego wypracowania nie tylko szczegółowych procedur badawczych⁹, ale również bieżącego prowadzenia i wdrażania prac badawczo-rozwojowych, realizacji ekspertyz na potrzeby organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, kształcenia kandydatów na ekspertów¹⁰ oraz weryfikacji uzyskanych wyników badań itp. Nie mniej intensywnie rozwijany był proces przygotowania „narzędzi badawczych” (psów) i kształcenia przewodników psów specjalnych. Modyfikacjom ulegała również metodyka doboru, tresury i kontroli sprawności użytkowej psów specjalnych wykorzystywanych w badaniach osmologicznych. Podjęte działania doprowadziły do tego, że obecnie osmologia funkcjonuje w postaci pełnego i stale uzupełniającego się systemu, który jest w stanie istotnie wzbogacić paletę dowodową, z jakiej korzystać może prawnik w dochodzeniu do prawdy materialnej¹¹.

Nie ulega dziś wątpliwości, że do rozwoju osmologii w Polsce przyczynili się głównie policyjni praktycy. Obiektywnie rzecz ujmując, również i przeciwnicy zastosowania tej metody w postępowaniu karnym podważający częstokroć na salach sądowych wiarygodność badań osmologicznych stymulowali jej rozwój, zwiększając tym samym wśród praktyków zarówno krytycyzm, jak i większą ostrożność w końcowym wnioskowaniu na podstawie wskazań psów. Podnoszone wątpliwości były i powinny być nadal inspiracją do podejmowania w krajowych pracowniach osmologicznych kolejnych badań o charakterze eksperymentalnym. W literaturze fachowej, a także na sympozjach przedstawiano wyniki badań prowadzonych przez praktyków. Wszystkie te prace wniosły nowe informacje na temat szeroko pojętego problemu błędów popełnianych przez psy i do zagadnienia wartości diagnostycznej dowodu z badań osmologicznych. Niebagatelną rolę w kształtowaniu tej metody odegrały poważne ośrodki naukowe, w tym chociażby Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, w ramach którego możliwe było nadanie dyscyplinie procesowego kształtu, czy Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt Polskiej Akademii Nauk, w ramach którego przeprowadzono szereg prac o charakterze stricte eksperymentalnym.

Źródło zapachu ludzkiego upatrywane jest w wydzielinie potowo-tłuszczowej. Nie powinno to budzić wątpliwości, szczególnie w kontekście genetycznego warunkowania składu lotnych metabolitów znajdujących się w tejże wydzielinie¹². Jeszcze do niedawna niepowtarzalności zapachu człowieka dowodzono po-

średnio, twierdząc, że skoro na zapach wpływają geny odpowiedzialne za system immunologiczny człowieka (MHC/HLA), to z faktu jak trudno dobrać dawcę organu o zgodnym kompleksie tkankowym wnioskowano o indywidualności zapachu człowieka. J. Wójcikiewicz dodaje, że najnowsze badania z użyciem chromatografu gazowego ze spektrometrem masowym (GC/MS) wykazały, że zapach ludzki jest kombinacją składników wspólnych dla każdego człowieka w różnym natężeniu oraz składników właściwych tylko dla pewnych osób. Ustalono również, że zmienność międzyosobnicza zapachu jest znacznie większa niż zmienność wewnątrzosobnicza¹³. Wskazane tezy znajdują swoje potwierdzenie w praktyce badań osmologicznych. Dotychczas znane są w literaturze co najmniej dwa niezależne doniesienia (w tym jedno krajowe) dotyczące badań zapachów ludzkich bliźniąt monozygotycznych (jednojajowych) – czyli organizmów najbardziej zbliżonych do siebie pod kątem genetycznym. Wyniki badań dowodzą, że specjalnie wytresowane psy są w stanie zróżnicować zapachy tychże bliźniąt¹⁴. Okazało się również, że zapach ludzki jest znacznie trwalszy niż wcześniej przypuszczano, a mianowicie psy mogą identyfikować taki właśnie zapach nawet z pozostałości po eksplozjach materiałów wybuchowych oraz pożarach¹⁵.

Początki osmologii

Pierwsze próby identyfikacji zapachów przez psy były z dzisiejszego punktu widzenia wysoce nieudolne, a z pewnością niehumanitarne. Interesujące informacje na ten temat znaleźć można chociażby w polskich opracowaniach pochodzących z 1962 r.¹⁶

Już wtedy wskazywano, że: „(...) próby porównywania woni ludzkiej pozostającej na przedmiotach (...) można przeprowadzać następującymi sposobami:

- znaleziony przedmiot układa się na ziemi (podłodze) pomiędzy innymi przedmiotami należącymi do osób obcych. Osoba, co do której istnieje uzasadnione podejrzenie, że znaleziony przedmiot należy do niej, daje psu do nawęszczenia swoją rękę. Pies powinien podjąć spośród leżących przedmiotów przedmiot posiadający taką samą woń,
- kolejny sposób porównywania woni jest podobny do poprzedniego, z tą różnicą, że psu daje się do nawęszczenia nie rękę, lecz przedmiot należący do danej osoby, z którą dokonuje się próby (...),
- inny sposób polega na porównywaniu woni znalezionego przedmiotu bezpośrednio z wonią osoby podejrzanej¹⁷.

Najwięcej problemów, pomijając już to, że człowieka sprowadzano do roli bezprawnego obiektu badań¹⁸, sprawiało ówczesnym badaczom opanowanie zacho-

wań agresywnych psów¹⁹, nierzadko bowiem zdarzały się przypadki bolesnych pogryzień. Nie poszukiwano wtedy metod pobierania materiału porównawczego. Osoby do rozpoznania ustawiano (a raczej układano) w specyficzny szereg. Twierdzono wtedy m.in., że: „(...) o ile pozycja stojąca człowieka wpływa na psa podniecająco ze względu na to, że pies przyzwyczajony jest do atakowania człowieka w pozycji stojącej lub atakowany jest przez człowieka z takiej pozycji, o tyle pozycja leżąca wpływa na psa w znacznej mierze uspakajająco; pies zachowuje się swobodniej, zanika u niego chęć czynnego atakowania (...)”²⁰.

Ciekawie brzmiały również zalecenia formułowane w programach szkolenia przewodników i tresury psów²¹. Dla przykładu w rozdziale poświęconym rozpoznawaniu przedmiotów i osób przez psy wyczytać można m.in.: „(...) ćwiczenie porównywania zapachu z przedmiotu, do której ten przedmiot należy przeprowadza się ustawiając w szeregu 4 lub 5 pomocników podobnie ubranych i niczym nie wyróżniających się. Psu podaje się do wąchania przedmiot należący do jednego z pomocników. Pies powinien być w kagańcu. Jeżeli pies zachowuje się agresywnie w stosunku do stojących pomocników, należy ćwiczyć rozpoznawanie osób leżących. W tym celu, najlepiej w pomieszczeniu, ćwiczyć rozpoznawanie osób leżących na brzuchu w odległości około 1 metra od siebie. Ćwiczenie rozpoznawania osób leżących ma również te zalety, że pies może obwąchiwać te części ciała, które bezpośrednio dotykały przedmiotów (...)”²².

Jeszcze nie tak dawno, bo blisko 30 lat temu, w jednej ze służbowych instrukcji²³ pisano m.in.:

- „Rozpoznawanie zapachów w kolejności osoba – przedmiot przeprowadza się następująco:
 - przedmiot, co do którego zachodzi domniemanie, że należy do osoby rozpoznawanej (zagubiony lub pozostawiony przez nią na miejscu zdarzenia) albo tkaninę z zapachami pobranymi na miejscu zdarzenia, układa się wśród innych przedmiotów (tkanin) zewnętrznie podobnych,
 - psu podaje się zapachy osoby rozpoznawanej z przedmiotu bezpośrednio pobranego od niej albo pobrane uprzednio na sterylnej czystą tkaninę, następnie daje się mu sygnał do wyszukania i wskazania przedmiotu, o którym mowa w pkt. 1.
- Rozpoznawanie zapachów w kolejności przedmiot – osoba przeprowadza się następująco:
 - osobę rozpoznawaną umieszcza się wśród innych, nieznaną psu i w miarę możliwości podobnych do niej oraz ostrzega się wszystkie osoby, aby zachowywały się spokojnie,
 - psu podaje się zapachy z przedmiotu, co do którego istnieje domniemanie, że należy do osoby rozpoznawanej lub był chwilowo w jej posiadaniu

i daje się mu sygnał do wyszukania i wskazania osoby”.

W świetle powyższego warto zwrócić uwagę na pewną właściwą dla tamtego czasu osobiwość, a mianowicie to, jaką szczególną wagę przykładano do techniki rozpoznawania zapachów ludzi (zachowanie psa, sposób ułożenia osób, odległości osób od siebie itp.), sprowadzając istotę ludzką do roli bezprawnego obiektu badań. Postępowanie to musiało się wiązać z poniżeniem ludzkiej godności.

Bez względu na zastrzeżenia, jakie budzi ówczesna metoda identyfikacji zapachów ludzi przez psy, warto zwrócić uwagę, że ogólna idea badań, dziś zepchnięta do fazy badań identyfikacyjnych (faza, w której konfrontuje się materiał dowodowy z porównawczym), pozostała w niezmienionej postaci. Zadaniem psów jest ustalenie istnienia (lub wykazanie braku) zgodności zapachowej między materiałem dowodowym (zabezpieczonym na miejscu zdarzenia) a porównawczym (pobranym od osób). Również w latach 70. XX wieku wracano do opisaną wyżej metody identyfikacji zapachów ludzkich²⁴, jednakże niedoskonałość procedur w trakcie badań przyczyniła się do ograniczonego jej wykorzystania.

Osmologia współczesna

Przedstawiony w dalszej części opracowania rys historyczny stanowi autorską próbę usystematyzowania poszczególnych etapów rozwoju tej dyscypliny. Jest on szczególnie bliski autorowi niniejszego opracowania, gdyż w wielu z opisanych poniżej przedsięwzięć uczestniczył lub samodzielnie je realizował, wiele spośród nich programował lub, z racji sprawowanej podówczas w CLK KGP funkcji, nadzorował.

Korzeni tej dyscypliny badań kryminalistycznych, jak już wcześniej wspomniano, poszukiwać trzeba na początku lat 90. ubiegłego stulecia wyłącznie w policyjnych laboratoriach. Z danych CLK KGP wynika, iż od roku 1992 obserwowano progresję, przez niektórych uznawaną nawet za zjawisko paradoksalne, pod względem liczby zarówno realizowanych badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak i funkcjonujących pracowni śladów zapachowych oraz liczby i jakości wytresowanych psów specjalnych przeznaczonych do identyfikacji śladów zapachowych. Niebagatelne znaczenie dla rozkwitu tej dyscypliny miało przeniesienie jej z policyjnych pionów: szkoleniowego i kryminalnego do kryminalistyki i uznanie jej za samodzielną specjalność kryminalistyczną. Umieszczenie tej problematyki w szkołach policyjnych i pionie kryminalnym, ze względu na brak profesjonalnego zaplecza naukowo-badawczego, spychało ją automatycznie wyłącznie do czynności o charakterze wykrywczym, na pograni-

cze nauk sądowych. Nie było przez to również szans na weryfikację proponowanych rozwiązań przez poważne ośrodki naukowe. Hermetyczność problematyki wykluczała także podjęcie naukowej dyskusji nad jej założeniami. A nie trzeba nikogo przekonywać, że szeroka i merytoryczna dyskusja na temat każdej metody identyfikacji z pewnością wychodzi jej na dobre. Z jednej strony może przyczynić się do wykrycia potencjalnych jej niedoskonałości, a z drugiej pozwala na skuteczne wyjaśnianie formułowanych wątpliwości. Wprowadzenie tej metody do kryminalistyki usunęło większość wcześniej napotykanych barier.

W roku 1992 zakończono prace legislacyjne nad policyjnym wewnętrznym aktem normatywnym, który przybrał rangę zarządzenia nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 1992 r. w sprawie psów służbowych Policji. Zawierał on „Wytoczne dotyczące zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą »K«”. Wtedy też Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Wojewódzkiej Policji w Łodzi jako pierwsze zgłosiło przygotowanie pracowni do prowadzenia badań śladów zapachowych²⁵. Zarządzenie, o którym mowa powyżej, weszło w życie z dniem 1 marca 1993 r. Od tego dnia oficjalnie CLK KGP przejęło odpowiedzialność za organizację używania i utrzymania wszystkich psów służbowych w Policji²⁶. Warto tylko dodać, że w ocenie autora działanie to miało na celu podniesienie rangi psów służbowych w Policji.

Początkowo jednostki Policji w kraju wyposażone były zaledwie w pięć psów specjalnych do identyfikacji śladów osmologicznych. W ramach badań siłą rzeczy wykorzystywano psy tropiące, które wykazywały umiejętność „rozpoznawania przedmiotów”. Ile trudności (ze względu na pokłady agresji) sprawiało wykorzystanie psów tropiących do tego typu czynności nie warto dziś chyba nawet wspominać. W tym miejscu należy przypomnieć jednego z pionierów polskiej osmologii Pana Ryszarda Skrybusia – technika kryminalistyki – który w Zakładzie Szkolenia Przewodników i Tresury Psów (obecnie Zakład Kynologii Policyjnej) w Sułkowicach zainicjował, mimo wielu przeciwności, próby organizacji pracowni osmologicznej oraz tresury psów wyłącznie w kierunku identyfikacji śladów zapachowych ludzi. Nie tylko podjął się trudnego zadania przygotowania przewodników i tresury psów, był również autorem szeregu materiałów dydaktycznych wykorzystywanych później przez jednostki Policji. W tym samym czasie Pan Gwidon Sutowski z Laboratorium Kryminalistycznego KWP w Koszalinie przedstawił projekt ekspertyzy z zakresu badań śladów zapachowych, który stanowił podstawę do późniejszych opracowań. Ta sama KWP rozpoczęła proces szkolenia policjantów służby dochodzeniowo-śledczej w za-

kresie zabezpieczania śladów osmologicznych na miejscach zdarzeń.

Lata 1994–96²⁷ ubiegłego stulecia przyniosły dalszy rozwój badań śladów zapachowych. Powstawały kolejne pracownie, których na koniec 1996 roku było aż 33. Wyposażone były one w tym czasie już w 58 psów specjalnych. W ciągu całego 1996 roku zrealizowano łącznie 1863 eksperymenty rozpoznawcze, w trakcie których wykonano 13 617 prób identyfikacyjnych. Na podstawie badań aż w 748 przypadkach ustalono istnienie zgodności zapachowej między materiałami dowodowymi i porównawczymi. Najczęściej badania wykonywano wtedy w pracowniach w: Warszawie, Katowicach, Krakowie, Koszalinie, Skierniewicach, Siedlcach i Tarnowie.

Niezwykle ważnym przedsięwzięciem, podjętym z inicjatywy insp. dr. Mieczysława Goca (wtedy jeszcze zastępcy komendanta CSP) była organizacja kilkumiesięcznego pobytu grupy instruktorów z CSP i KWP w Lublinie w Policyjnej Szkole Przewodników Psów w Dunakeszi na Węgrzech. Wyjazd poświęcony był badaniom śladów zapachowych i tresurze psów według metodyki węgierskiej. Szkolenie było o tyle ważne, że zdobyta na Węgrzech wiedza instruktorska miała istotny wpływ na dzisiejszy kształt programów szkolenia techników osmologii i tresury psów specjalnych. Na szczególne podkreślenie zasługuje rola, jaką odegrało trzech instruktorów: Maciej Gawkowski, Mirosław Rogowski i Krzysztof Misiewicz w opracowaniu unikatowego programu szkolenia przewodników i tresury psów osmologicznych, który w zasadzie z niewielkimi modyfikacjami funkcjonuje po dziś dzień. Obecnie w badaniach osmologicznych wykorzystuje się psy specjalne, wytresowane do realizacji tylko tego typu czynności. Tresowane psy są w stanie prawidłowo zidentyfikować osoby na podstawie zapachu, spełniając kryteria weryfikacji statystycznej stosowanej w badaniach procesów biologicznych. Nie ma niestety, chociażby w wymiarze europejskim (o światowym nie wspominając) jednolitej techniki i wypracowanych standardów przygotowania psów do badań osmologicznych. Wyodrębnić można jednak dwie podstawowe metody stosowane w tresurze psów, a mianowicie aportową i smakołykowo-wyróżnieniową. Do przygotowania psów do pracy w naszym kraju stosuje się najczęściej tę drugą. Niebagatelne znaczenie w tamtych czasach miało również uznanie, na mocy decyzji nr 6/96 dyrektora CLK KGP z dnia 11.06.1996 r.²⁸ (po raz pierwszy w historii policyjnej kryminalistyki), badań śladów zapachowych ludzi za specjalność kryminalistyczną.

Okres zamykający się w latach 1997–2000²⁹ to czas intensywnych działań organizacyjnych, szkoleniowych, metodycznych oraz legislacyjnych. Niebagatelne znaczenie miały wyjazdy studyjne ekspertów

CLK KGP, CSP i wybranych laboratoriów krajowych do kilku europejskich pracowni osmologicznych (Holandia, Niemcy, Rosja). W połowie 1997 r. CLK KGP zainicjowało proces kształcenia kandydatów na ekspertów ze specjalności badania śladów zapachowych ludzi. W procesie uczestniczyli przedstawiciele pracowni krajowych, w tym z CSP oraz komend wojewódzkich Policji w Koszalinie, Lublinie, Łodzi, Siedlcach, Warszawie. Następnie w uzgodnieniu z Biurem Kadr i Szkolenia KGP zapoczątkowano szkolenie policjantów ubiegających się o uzyskanie uprawnień do samodzielnego opracowywania ekspertyz i wydawania opinii z zakresu badań śladów zapachowych ludzi. Ze względu na jego jednostkowy charakter przyjęto formułę doskonalenia zawodowego, które było realizowane w formie poza jednostkami szkoleniowymi pod nadzorem CLK KGP. Pierwszą edycję takiego szkolenia (objęła ona wówczas 7 policjantów z krajowych laboratoriów kryminalistycznych) zakończono w maju 1998 r., a w lipcu tegoż roku, po raz pierwszy w historii polskiej kryminalistyki, grupa policjantów z laboratoriów krajowych otrzymała uprawnienia do samodzielnego opracowywania ekspertyz i wydawania opinii z zakresu badań śladów zapachowych ludzi (warto tylko wspomnieć, że jako pierwsi w tej dyscyplinie uprawnienia otrzymali przedstawiciele: CLK KGP oraz LK KWP w Koszalinie, Siedlcach i Zielonej Górze). Już we wrześniu 1999 r. zakończono realizację II edycji programu doskonalenia zawodowego dla policjantów laboratoriów kryminalistycznych, ubiegających się o uzyskanie uprawnień do samodzielnego opracowywania ekspertyz i wydawania opinii z zakresu badań osmologicznych. W ramach przyjętego programu szkolenia zajęcia prowadzili między innymi prof. dr hab. Tadeusz Jezierski z Instytutu Genetyki i Hodowli PAN oraz prof. dr hab. Józef Wójcikiewicz z Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie (obecnie profesor Katedry Kryminalistyki i Bezpieczeństwa Publicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego) oraz eksperci laboratoriów krajowych, wykładowcy z CSP i specjaliści z CLK KGP. W realizację programu włączono również blok tematyczny poświęcony zagadnieniom prowadzenia przez ekspertów szkoleń indywidualnych i szkoleń w małych grupach oraz poświęcony szeroko rozumianej problematyce wystąpień przed organami procesowymi. W ramach programu przeszkolono łącznie 25 policjantów. Innym istotnym działaniem było dokonanie korekty metodyki badań śladów zapachowych ludzi. Przygotowywana wtedy metodyka obejmować miała między innymi: wykonywanie badań z użyciem minimum 2 psów specjalnych, kontrolę dyspozycyjności psów i eliminowanie z cyklu badawczego niesprawnych użytkowo, przeprowadzanie badań wykluczających atrakcyjność ciągu selekcyjnego, ujednolicenie warunków badania (między innymi przez stosowanie

zunifikowanych pochłaniaczy zapachów), stworzenie dla pomieszczeń do prowadzenia tego typu czynności standardów regulowanych docelowo wydawaniem okresowych certyfikatów, wypracowanie szczegółowych algorytmów postępowania w trakcie czynności badawczych, wytyczenie jednolitego sposobu dokumentowania badań, prowadzenie badań wyłącznie przez przeszkolonych w dziedzinie osmologii specjalistów. Prace sfinalizowano w połowie 1998 r., wprowadzając poleceniem dyrektora CLK KGP do służbowego stosowania „Metodykę pobierania, zabezpieczania, powielania i rozpoznawania zabezpieczonych śladów zapachowych ludzi”. Określono wtedy między innymi, że jedną z podstawowych zasad w badaniach osmologicznych jest rozdzielenie funkcji przewodnika psa (dziś zwanego technikiem osmologii) od funkcji eksperta. Zarówno umiejscowienie, jak i wykonywane w procesie badawczym czynności (ocena materiałów do badań, organizacja cyklu badawczego, wnioskowanie na podstawie zachowań psów, sporządzanie opinii), z góry niejako identyfikują jego rolę w procesie karnym. Katalog czynności technicznych zawarty w unormowaniu artykułu 205 k.p.k., będąc katalogiem otwartym, pozwala zaliczyć również do niego czynności technika osmologii wyznaczone przez procedurę badań osmologicznych. Procedura ta jasno wyznacza przewodnikowi konkretne zadania, a w tym: tresurę i utrzymanie sprawności badawczej (użytkowej i zdrowotnej) psów, udział w realizacji algorytmu badawczego (tylko w ustalonej przez eksperta części) – związane z użyciem psa do identyfikacji zapachów, itp.

Ze względu na bardzo poważne obciążenie policjantów laboratoriów kryminalistycznych zaangażowanych w prowadzenie badań śladów zapachowych ludzi dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości konieczne było podjęcie działań zmierzających do podziału problematyki policyjnych psów służbowych między zainteresowane pionosy służbowe (np. Biuro Prewencji, Biuro ds. Narkotyków, CSP itp.). Prace w tym obszarze zostały zakończone w 1999 r. przez wprowadzenie jednoznacznego rozdziału problematyki nadzoru nad policyjnymi psami służbowymi między zainteresowane pionosy służbowe: prewencji i techniki kryminalistycznej. Zarządzenie Nr 10/99 Komendanta Głównego Policji stworzyło podstawę do optymalnej realizacji zadań służbowych w zakresie funkcjonowania pracowni i prowadzenia badań osmologicznych dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Wprowadzenie w życie zarządzenia pozwoliło również na prawne usankcjonowanie „Metodyki pobierania, zabezpieczania, powielania i rozpoznawania zabezpieczonych śladów zapachowych ludzi”. W listopadzie 1999 r. autor niniejszego opracowania, jako przedstawiciel polskiej Policji, zakwalifikowany został do prac międzynarodo-

wej Grupy Roboczej Interpolu (IEWGPD³⁰), zajmującej się doradztwem i opiniowaniem międzynarodowym w sprawach problematyki policyjnych psów wyszukujących zapachy narkotyków, zwłoki ludzi, materiały wybuchowe oraz identyfikujących ślady zapachowe. Autorowi powierzono wtedy nadzór nad przygotowaniem projektu, przy ścisłej współpracy przedstawicieli Holandii, Anglii, Francji i Austrii, dotyczącego wypracowania procedur związanych prezentacją wyników pracy psów w ramach postępowań sądowych. Autor partycypował również w przygotowaniu projektu europejskiego dotyczącego przygotowania przewodników i psów do identyfikacyjnych badań zapachowych (projekt przygotowany przez Francję). W tym czasie również na łamach periodyków specjalistycznych opublikowano szereg opracowań związanych z problematyką kryminalistycznych badań osmologicznych. Pojawiło się wiele cennych opracowań, szczególnie tych, które związane były z realizacją prac doświadczalnych i eksperymentalnych. Warto wspomnieć choćby niektóre spośród nich:

- wykazanie nieprzydatności do identyfikacji śladów zapachowych naniesionych na przedmioty w sposób bezkontaktowy³¹ lub przeniesionych³²,
- potwierdzenie przydatności do identyfikacji śladów zabezpieczanych z foteli samochodów osobowych z kontrolowanym „opóźnieniem” w granicach 3 do 5 dni³³ oraz śladów zabezpieczonych z broni palnej po upływie 48–56 godzin³⁴,
- wykluczenie wpływu zapachów laku³⁵, kosmetyków³⁶, nikotyny³⁷, dodatków żywieniowych³⁸ na prawidłowość pracy psów w ramach identyfikacji osmologicznej,
- wykluczenie wpływu płci³⁹, środowiska zawodowego⁴⁰, stresu⁴¹, zróżnicowania materiałów zapachowych w szeregu selekcyjnym⁴² na preferencje w wyborze zapachów przez psy,
- potwierdzenie możliwości identyfikacji śladów zapachowych celowo zacieranych dziesięcioprocetowym kwasem octowym⁴³,
- wykazanie możliwości różnicowania przez psy bliźniąt monozygotycznych⁴⁴.

Z początkiem 2000 r. CLK KGP rozpoczęło proces certyfikacyjny⁴⁵. Każda funkcjonująca dziś w sieci policyjnych laboratoriów kryminalistycznych pracownia, realizując badania dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, ma obowiązek okresowego poddawania się ocenie jakościowej. Ocena taka, będąca wyrazem kontroli zewnętrznej, jest bardzo ważna dla zapewnienia optymalnych warunków do prowadzenia badań. Wynikiem takiej oceny powinien być stosowny certyfikat, wydawany przez komisję powołaną decyzją dyrektora CLK KGP. W pierwszym roku realizacji tego procesu przeprowadzono łącznie 36 ocen certyfikacyjnych pracowni osmologicznych. W 12 przypadkach

pracownie otrzymały certyfikaty w maksymalnym wymiarze, tj. na okres dwóch lat. W 16 przypadkach skrócono okres ważności certyfikatu ze względu na odstępstwa od standardów wynikających z metodyki lub braki w podstawowym wyposażeniu pracowni. Natomiast, aż w 8 przypadkach, podczas pierwszej oceny, w ogóle nie wydano certyfikatów.

W okresie umacniania się w postępowaniu dowodowym opinii osmologicznych – stanowiących dowód przydatny do identyfikacji osób za pomocą zapachu, wystąpiło wyraźne zapotrzebowanie na metaopinie. Był to czas niedookreślonych jeszcze do końca metod prowadzenia tychże badań oraz interpretacji ich wyników, gdyż metodyka osmologiczna ulegała zmianom niemal z dnia na dzień. Zlecenia o supereksperytyzy płynęły wówczas np. do IES⁴⁶ i CLK KGP, ale też do pracowni krajowych. Jednakże Sąd Najwyższy w jednym ze swoich orzeczeń stwierdził wprost, że „biegły z zakresu osmologii powinien być powołany nie dla zaopiniowania prawidłowości badań osmologicznych przeprowadzonych przez organy ścigania, lecz dla ich przeprowadzenia przy pomocy specjalistów”, wyrażając tym samym ostry sprzeciw przeciwko tego typu postępowaniu na gruncie polskiego prawa karnego⁴⁷. Krytycznie do takiego stanowiska SN odniósł się prof. J. Wójcikiewicz, twierdząc m.in., że: „w praktyce prokuratorskiej oraz sądowej istnieje zapotrzebowanie na (...) metodologiczną kontrolę opinii biegłego przez innego specjalistę z tej samej dziedziny. Uzasadnienie dla tego typu opinii wynika z dyrektyw swobodnej oceny dowodów zawartych w art. 7 k.p.k. Skoro przy ocenie dowodów organ winien się kierować wskazaniem wiedzy, to wiedzę specjalistyczną winien czerpać na każdym etapie oceny dowodu od podmiotów, które ją posiadają”⁴⁸.

Sąd Najwyższy w swym kluczowym dla tej dyscypliny wyroku z dnia 5 listopada 1999 r. w sprawie V KKN – 440/99⁴⁹ wyznaczył, być może trochę na wyrost, standardy realizacji badań osmologicznych. Wyrok ten był przedmiotem glosy opracowanej m.in. przez autora⁵⁰. Sąd Najwyższy, wyrażając pogląd, że badanie osmologiczne powinno być wykonane w formie ekspertyzy i zakończone wydaniem przez biegłego opinii odpowiadającej wymogom k.p.k., usankcjonował w sposób jednoznaczny formę tej czynności. Nie można jednak w żadnej mierze całkowicie bezkrytycznie odnosić się do warunków określonych przez Sąd Najwyższy zwłaszcza, że wbrew temu, co podkreśla Sąd, nie do końca zostały one określone na podstawie wieloletniej praktyki. Literalne wykonanie sformułowanych warunków doprowadziłoby do wyciągnięcia błędnych wniosków, a także do utraty, po dłuższym czasie stosowania, sprawności węchowej psów oraz niemożności identyfikacji. Całkowicie natomiast należy zgodzić

się z sądem, że „(...) dopiero staranne zachowanie wszystkich wypracowanych przez kilkuletnią praktykę i zalecanych w piśmiennictwie standardów prowadzenia badań osmologicznych mogłoby upoważniać do zaakceptowania – w płaszczyźnie teoretycznej – poglądu, iż w świetle zasad swobodnej oceny dowodów skazanie może być oparte na ekspertyzie osmologicznej jako dowodzie obciążającym (...)”. Ponadto zdaniem SN: „(...) o ile sama czynność zabezpieczenia tzw. śladu zapachowego może nastąpić nawet w trybie art. 308 § 1 k.p.k., o tyle badanie osmologiczne powinno być przeprowadzone w formie ekspertyzy, a w konsekwencji powinno ono być poprzedzone postanowieniem o powołaniu biegłego i winno być zakończone wydaniem opinii biegłego (art. 193 i nast. k.p.k.) (...)”⁵¹. W ten oto sposób ostatecznie Sąd Najwyższy usankcjonował procesową formę właściwą dla badań osmologicznych. W innym, a wartym przypomnienia, orzeczeniu Sąd Najwyższy odniósł się do wartości tych badań, stwierdzając, że: „wartość badań osmologicznych zależy od przekonywalności, na którą składają się: 1) poprawność uzyskania śladu zapachowego na miejscu przestępstwa, 2) poprawność przechowywania tego śladu, 3) poprawność pozyskania śladów porównawczych, 4) poprawność ich przechowywania, 5) właściwa organizacja przebiegu porównywania śladów, 6) właściwe zachowanie osób w tej czynności, 7) należyty poziom wyszkolenia psa i jego właściwa kondycja psychofizyczna, 8) poziom wyszkolenia przewodnika psa, 9) poziom dokumentacji przebiegu czynności (protokół, wideo), 10) adekwatność wniosków końcowych”⁵².

Istotnym przedsięwzięciem o wymiarze międzynarodowym była organizacja przez CLK KGP, CSP i Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne w październiku 2000 r. w Międzynarodowym Centrum Szkoleń Specjalistycznych Policji w Legionowie konferencji naukowej poświęconej problematyce badań śladów zapachowych ludzi pt. „Osmologia – przeceniany czy niedoceniany dział kryminalistyki?”. W konferencji udział wzięło łącznie 60 zaproszonych gości z kraju i zagranicy zainteresowanych problematyką wykorzystania badań śladów zapachowych. Wśród gości zagranicznych znaleźli się specjaliści z Belgii, Danii, Estonii, Holandii, Finlandii, Szwecji, Ukrainy, Węgier i Wielkiej Brytanii. Konferencja wzbudziła powszechne zainteresowanie wśród przedstawicieli polskich ośrodków naukowych, a szczególnie Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytutu Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu. Na szczególną uwagę zasługuje również udział przedstawicieli prokuratur, w tym Prokuratury Okręgowej w Warszawie oraz Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie. Uczestnicy konferencji

w wyniku dyskusji naukowej sformułowali następujące wnioski:

- „Osmologia jest perspektywicznym działem kryminalistyki, opartym na podstawach naukowych, mającym istotne znaczenie dla prawa dowodowego i procesu karnego.
- Przedmiotem osmologii jest identyfikacja osoby na podstawie śladów zapachowych.
- Nie wszystkie możliwości osmologii są już poznane i zbadane, w związku z tym niezbędne jest prowadzenie dalszych badań, umożliwiających rozwój tej dyscypliny i ugruntowanie jej wiarygodności jako źródła dowodu naukowego.
- Należy dążyć do opracowania wspólnych międzynarodowych standardów badań osmologicznych. Z tych względów uczestnicy konferencji uznają za celowe powołanie grupy roboczej składającej się z przedstawicieli wszystkich zainteresowanych stron”.

Wszystkie postanowienia końcowe konferencji zostały przyjęte przez uczestników przez aklamację. Szczegółowy opis konferencji znaleźć można także w odrębnym opracowaniu⁵³.

Dla porządku i jednocześnie podsumowania tego okresu warto tylko wspomnieć, że na koniec 2000 r. prowadzenie badań osmologicznych w pełnym zakresie dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości zgłaszały 33 pracownie. Były one wyposażone łącznie w 111 psów specjalnych, a dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości zrealizowano łącznie 1643 ekspertyzy.

Kolejne lata, poczynając od 2001 r.⁵⁴, to czas ugruntowywania się problematyki badań osmologicznych i ciągłego doskonalenia wprowadzonych w życie w latach poprzednich przedsięwzięć oraz dalsze poszukiwanie, w ramach prac badawczych, odpowiedzi na wątpliwości związane z wykorzystaniem tego dowodu w postępowaniu karnym. Typowym przykładem umocnienia się osmologicznej identyfikacji człowieka było chociażby wprowadzenie zarządzenia nr 11 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 lipca 2002 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z użyciem psów służbowych, szczegółowych zasad ich szkolenia oraz norm żywienia, a następnie w 2003 r. znolizowanej metodyki badań osmologicznych⁵⁵. Zmiany legislacyjne skutkowały również opracowaniem nowego jakościowo programu szkolenia techników osmologii, dostosowanego do wymogów metodyki badań i ściśle powiązanego z policyjną techniką kryminalistyczną, który praktycznie w niezmienionej postaci funkcjonuje do dziś. Cenną inicjatywą, zapoczątkowaną w 2000 r. są organizowane corocznie warsztaty naukowe będące forum wymiany doświadczeń między ekspertami pracownikami osmologicznymi, przedstawicielami organów ści-

gania i wymiaru sprawiedliwości oraz instytucji naukowych. Co roku powiększała się również grupa policjantów posiadających uprawnienia do samodzielnego opracowywania opinii osmologicznych w ramach laboratoriów kryminalistycznych Policji (ekspertów osmologii). CLK KGP (obecnie Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji) prowadzi również proces certyfikacji pracowni osmologicznych. Certyfikat uprawnia do prowadzenia badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Przyjęta przez CLK KGP linia działań, tzn. bezwzględne wymaganie sprecyzowanych standardów, doprowadziła z jednej strony do zmniejszenia liczby pracowni, a z drugiej do podniesienia jakości realizowanych badań. O krzepnięciu identyfikacji osmologicznej świadczy chociażby wzrastająca liczba ekspertyz (w 2006 r. w 16 pracowniach zrealizowano 1372 ekspertyzy, tj. blisko dwukrotnie więcej niż w 1998 r., wykorzystując 99 psów specjalnych⁵⁶), jak również coraz większa liczba badań naukowych prowadzonych nie tylko w naszym kraju oraz zmniejszenie częstotliwości korzystania przez sądy z instytucji metaopinii osmologicznych⁵⁷. Dostatecznie dużo miejsca na łamach specjalistycznych periodyków poświęcono właściwemu pojmowaniu wartości diagnostycznej⁵⁸ i dowodowej⁵⁹ badań osmologicznych.

Warto w tym miejscu wspomnieć jeszcze o systemie kontroli jakości badań osmologicznych, który obecnie jest bardzo rozbudowany. Wpływ na obiektywizację wyników uzyskiwanych w ramach badań mają obecnie trzy podstawowe czynniki: testowanie sprawności użytkowej psów specjalnych – prowadzone co roku przez instruktorów Zakładu Kynologii Policji CSP w Legionowie z siedzibą w Sułkowicach oraz każdorazowe testowanie sprawności psów w ramach badań osmologicznych, certyfikacja pracowni osmologicznych laboratoriów krajowych, prowadzona przez CLK KGP – czyli badanie zgodności zastosowanych w pracowniach rozwiązań ze standardami szczegółowo określonymi w metodyce badań osmologicznych oraz realizacja poprawnych metodologicznie prac badawczych i doświadczalnych we współpracy z instytutami naukowymi. Z analizy praktyki wynika jednak, iż system kontroli jakości nie jest doskonały. Jakościowo nowym elementem w badaniach osmologicznych, który w istotny sposób mógłby przyczynić się dodatkowo do zobiektywizowania ich wyników, są testy międzylaboratoryjne – podobne do tych przeprowadzanych w innych dyscyplinach kryminalistycznych (np. badania DNA – GEDNAP⁶⁰, CTS⁶¹, itp.). Realizacja tego przedsięwzięcia wymaga jednak profesjonalnego, nowoczesnego zaplecza laboratoryjnego, np.: pracowni badań osmologicznych na poziomie CLKP (dotychczas nie ma ono takiej pracowni) lub w innym pozapolicyjnym ośrodku. Warto w tym miej-

scu również szerzej rozważyć problem, braku niezależnego od Policji ośrodka, który zajmowałby się problematyką badań osmologicznych. Może warto, w kontekście zapewnienia jakości badań, zastanowić się nad tym, aby taki ośrodek utworzyć. Uruchomienie takiej pracowni stanowiłoby istotne uzupełnienie funkcjonującego systemu badań osmologicznych. Oczywiście jest, że zadania takiej pracowni byłyby dużo szersze niż realizacja testów międzylaboratoryjnych.

W 2008 r. zaczęło obowiązywać zarządzenie nr 296 Komendanta Głównego Policji⁶², które w służbie kryminalnej, a ściślej mówiąc laboratoriach kryminalistycznych, pozostawiło z psów specjalnych już tylko te do badań osmologicznych. Generalnie rzecz ujmując, zmiany odnoszą się do sprawowanego nadzoru nad psami służbowymi w Policji. Pozostające wcześniej pod nadzorem laboratoriów kryminalistycznych psy wyszukujące zapachy narkotyków i zwłok ludzkich przekazano w wyłączne kompetencje służby prewencji. Czy są to zmiany na lepsze? Należałoby sobie tego życzyć. Warto tylko powiedzieć, że mają one swoich zwolenników, jak i przeciwników, a co z nich ostatecznie wyniknie na pewno przyszłość pokaże. Autor opracowania należy niestety do tej drugiej grupy, gdyż dobrze pamięta czasy, w których to policyjna kryminalistyka przejmowała wszystkie psy służbowe pod swoją pieczę, nawet te prewencyjne, aby poprawić jakość ich wykorzystania w służbie. Szeroko pisano wtedy nawet o „swoistym analfabetyzmie kynologicznym”, zwracając uwagę, że występował on nawet u przewodników psów służbowych⁶³. Życzyć sobie tylko wypada, aby historia nie zatoczyła w tym obszarze tragicznego koła.

W kolejnym roku CLK KGP wydało nowe, uaktualnione dokumenty regulujące przedmiotową problematykę. A należą do nich: „Metodyka prowadzenia badań osmologicznych”⁶⁴, Instrukcje: zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłoży oraz przedmiotów⁶⁵ i pobierania zapachów od osób⁶⁶, jak również „Standardy pracowni osmologicznej w laboratoriach kryminalistycznych”⁶⁷. Dokumenty napisane są w sposób umożliwiający dostosowanie ich do funkcjonujących laboratoriów kryminalistycznych wedle normy ISO 17025⁶⁸ – właściwej laboratoriom badawczym i wzorcowym. W przygotowaniu znajdują się kolejne wydania przedmiotowych dokumentów. Warto zwrócić uwagę, że jedynym dystrybutorem metodyki jest wyłącznie CLKP i w celu jej pozyskania należy się z nim bezpośrednio kontaktować.

Podsumowując lata 2007–2009, warto dodać, że ukazało się kilka bardzo wartościowych opracowań odnoszących się do osmologii jako metody kryminalistycznej stosowanej w procesie karnym⁶⁹. Odnotować należy również fakt zmniejszenia ilości wykonywanych badań (w 2007 r. laboratoria wydały 1074 opinie, do wykonania pozostawało 227 zleceń, w 2008 r. wydano

1153 opinie, do wykonania pozostawało już tylko 97 zleceń, natomiast w 2009 r. wydano 1100 opinii, do realizacji na koniec roku pozostawało 91 zleceń⁷⁰), jak również liczby pracowni uprawnionych do wykonawstwa tego typu badań (w 2009 r. było ich już 15). W 2009 r. komisja powołana przez dyrektora CLK KGP dokonała oceny warunków funkcjonowania pracowni osmologicznych, w tym: m.in. w KSP, LK KWP w Szczecinie, LK KWP we Wrocławiu (pracownia z siedzibą w Głogowie). Wyniki ocen stanowiły podstawę do wydania certyfikatów, które pozwalają na wykonywanie badań osmologicznych dla potrzeb organów procesowych przez kolejne 2 lata⁷¹.

Kolejnym elementem, na który należy zwrócić uwagę to rozpoczęcie międzylaboratoryjnego procesu przejmowania zleceń na badania osmologiczne przez większe pracownie. Dla przykładu podać można tylko, że pracownia osmologii Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji w 2010 r. realizowała zlecenia z województw: podlaskiego, warmińsko-mazurskiego, częściowo pomorskiego i oczywiście z jednostek podlegających bezpośrednio KSP. Na terenie Laboratorium Kryminalistycznego KWP z siedzibą w Radomiu uruchomiono nową pracownię osmologiczną. Jest to chyba najlepiej przygotowana pracownia z dotychczasowych.

Na zakończenie tej części opracowania warto jeszcze zwrócić uwagę na dwie bardzo istotne publikacje, pierwsza odnosząca się do bezpieczeństwa wykonywania ekspertyz osmologicznych w Polsce⁷², a druga do wykorzystania tego typu badań na gruncie prawa amerykańskiego⁷³. Warto tylko dodać, że to ostatnie studium obficie korzysta zarówno z opracowań doświadczalnych polskich specjalistów⁷⁴, jak również rodzimych przedstawicieli szeroko rozumianego prawa⁷⁵.

Za podsumowanie dotychczasowych rozważań niech służy sformułowanie J. Wójcikiewicza⁷⁶, który mówi wprost, że: „Ostatnie dziesięciolecie to okres, w którym identyfikacja człowieka na podstawie śladów zapachowych uzyskała status ekspertyzy osmologicznej, a więc *ex definitione* pełnoprawnego dowodu w procesie karnym. Najlepszym dowodem tej (względnej wszakże) dojrzałości osmologii jest brak istotnych orzeczeń polskiej judykatury w tej dziedzinie po 2005 r.”⁷⁷ Powyższą tezę dotyczącą możliwości wykorzystania badań śladów zapachowych w procesie, pomijając wszelkie różnice prawne, istotnie wspiera opracowanie odnoszące się do amerykańskich warunków⁷⁸.

De lege ferenda

– czyli autorska próba spojrzenia w przyszłość

Na zakończenie warto pokusić się jeszcze o próbę sformułowania podstawowych kierunków funkcjonowa-

nia tej dyscypliny w przyszłości. Zdaniem autora oczekiwać należy:

- Kontynuowania, a w wielu obszarach podjęcia na nowo, w ścisłej współpracy z szeroko rozumianymi instytucjami naukowymi, programów badawczych i wdrożeniowych dotyczących osmologii. Istnieje jeszcze nadal możliwość poprawy wartości diagnostycznej identyfikacji osmologicznej przez zmniejszenie udziału wskazań fałszywie pozytywnych i zwiększenie udziału wskazań poprawnych w drodze wykorzystania indywidualnych różnic w jakości psów (systematyczna kontrola użyteczności na podstawie baz danych, selekcja genetyczno-hodowlana osobników o wybitnych uzdolnieniach). Dzięki szeroko zakrojonym badaniom eksperymentalnym z zastosowaniem obiektywnej weryfikacji wyników osmologia może permanentnie wzmacniać swoje podstawy naukowe i systematycznie doskonalić się. Jako zagadnienia wymagające dalszych badań można w szczególności wymienić: badania zdolności psów do generalizacji zapachu (zapach słabszy–intensywniejszy), badania atrakcyjności, awersji do wskazywania lub podobieństwa zapachu poszczególnych osób (uwarunkowania genetyczne i środowiskowe), badania wpływu podświadomej komunikacji człowiek–pies, badania sposobu nagradzania (rozróżnienie reakcja–nagroda), umiejętność powstrzymywania się od wskazań (wpływ prób „zerowych”), wpływ pamięci węchowej, praktyczne wykorzystanie możliwości selekcji genetycznej psów o wybitnych uzdolnieniach.
- Permanentnego doskonalenia polskiej metodyki badawczej (bez może tak częstych jej formalnych zmian), przede wszystkim przez wprowadzenie kompleksu prób kontrolnych, pozwalających pełniej odpowiedzieć na pytania dotyczące „zdolności badawczej psów”. Należałoby również rozważyć możliwość zwiększenia liczby wykorzystywanych w badaniach psów, liczby stanowisk pozwalających na zwiększenie ilości wariantów badawczych.
- Utworzenia nowoczesnego zaplecza laboratoryjnego, np.: pracowni badań osmologicznych na poziomie CLKP (dotychczas nie ma ono takiej pracowni) lub w innym cywilnym ośrodku. Warto rozważyć problem, który polega na tym, że dotychczas nie ma niezależnego od Policji ośrodka, który zajmowałby się problematyką badań osmologicznych. Może warto, w kontekście zapewnienia jakości badań, zastanowić się nad tym, aby taki ośrodek utworzyć. Uruchomienie takiej pracowni stanowiłoby istotne uzupełnienie funkcjonującego systemu badań osmologicznych.
- Kontynuowania współpracy międzynarodowej z ośrodkami zajmującymi się badaniami osmo-

gicznymi – warto zwrócić uwagę na ośrodki w Ameryce Północnej.

- Publikowania na łamach periodyków specjalistycznych, informacji z przeprowadzanych doświadczeń i najważniejszych osiągnięć w dziedzinie osmologii.
- Ustawicznego poszerzania wiedzy organów procesowych na temat dowodu z badań osmologicznych, którego nie należy ani przeceniać (zabezpieczenie śladów zapachowych i przeprowadzenie badań nie powinno nikogo zwalniać od poszukiwania innych dowodów), ani dyskredytować, nie doceniając osiągnięć polskich i zagranicznych specjalistów.

Podsumowanie

Zbliżająca się dwudziesta rocznica utworzenia polskiej osmologii była główną przyczyną powstania przedmiotowego opracowania. Jest ono przede wszystkim próbą spojrzenia wstecz na tę dyscyplinę badań kryminalistycznych, choć nie stroni również od stricte autorskiej próby opisu przyszłości.

Dyscyplina, o której mowa, wymagała w bardzo krótkim czasie podjęcia szeregu przedsięwzięć, które funkcjonują dziś w postaci pełnego i wzajemnie uzupełniającego się systemu, który w finale jest w stanie istotnie wzbogacić „paletę dowodową” jaką dysponować może prawnik w dochodzeniu do prawdy materialnej.

Niebagatelną rolę w kształtowaniu tej metody odegrały poważne ośrodki naukowe, w tym chociażby Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Katedra Kryminalistyki i Bezpieczeństwa Publicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w ramach których możliwe było nadanie procesowego kształtu dyscyplinie będącej przedmiotem opracowania, czy chociażby Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt Polskiej Akademii Nauk, w ramach którego przeprowadzono szereg prac o charakterze stricte eksperymentalnym. W opracowaniu przedstawiono również Autorów mających istotny wpływ na rozwój tej dyscypliny w polskiej kryminalistyce.

PRZYPISY

¹ Polska jest chyba jednym z nielicznych krajów europejskich stosujących tę nazwę na określenie dyscypliny, która jest także przedmiotem całkowicie odrębnego opracowania – por. **T. Bednarek**: *Dowód osmologiczny. Aspekty kryminalistyczne i procesowe*, wydawnictwo CLK KGP, Warszawa 2008, s. 12 i passim.

² **E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński**: *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 540.

³ **T. Antoniszczak**: Rozpoznawanie osób podejrzanych przy użyciu psów tropiących, „Służba MO” 1962, nr 1/28, s. 112–118, także: **J. Kuczys, R. Milewski**: Wykorzystanie psa służbowego w oględzinach śledczych, „Problemy Kryminalistyki” 1973, nr 103–104, s. 341–346; **J. Głogowski, J. Kuczys**: Użycie psów tropiących do identyfikacji śladów zapachowych człowieka, „Problemy Kryminalistyki” 1975, nr 113, s. 61–67; **A. Beuth**: Przechowywanie zapachów, „Problemy Kryminalistyki” 1978, nr 133–134, s. 380–384.

⁴ Wytyczne dotyczące zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą „K”, załącznik do Zarządzenia nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12.10.1992 r. w sprawie psów służbowych Policji.

⁵ Czyli jeszcze za czasów tzw. starego podziału administracyjnego Polski (1975–1998).

⁶ Szerzej na temat IEWGPD w dalszej części opracowania.

⁷ **T. Bednarek, M. Całkiewicz**: *Osmologia (badanie śladów zapachowych) – problematyka procesowa i kryminalistyczna*, [w:] *Interpretacja prawa międzynarodowego i unijnego w sprawach karnych*, pod red. **L. Gardockiego, J. Godynia, M. Hudzika, L.K. Paprzyckiego** – Konferencja Sędziów Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego, Jachranka 2006, Wyd. Sąd Najwyższy, Warszawa 2006, s. 97 i passim; także: **Bednarek T.**: Wybrane aspekty badań osmologicznych i ich znaczenie w procesie karnym, Międzyuniwersytecki Obóz Naukowy „IN IUSTITIAM REM”, *Taktyka i Technika Kryminalistyczna – Wczoraj, Dziś, Jutro*. Praca zbiorowa pod red. **M. Zelka**, Poznań-Rzeszów 2009, s. 77 i passim.

⁸ Autor opracowania od początku 2003 r. pełni funkcję naczelnika Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Stołecznej Policji, dziś problematyką badań osmologicznych zajmuje się bardziej od strony teoretycznej, realizując tym samym jedną z osobistych fascynacji.

⁹ **T. Bednarek, G. Sutowski**: Schemat ekspertyzy z zakresu kryminalistycznych badań śladów zapachowych, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 224, s. 5 i passim.

¹⁰ Od 2004 roku w ramach policyjnych laboratoriów kryminalistycznych przyjęto bezwzględną zasadę odnawiania przez ekspertów co pięć lat nadanych uprawnień z określonej specjalności kryminalistycznej. Zlikwidowano tym samym wcześniejszą praktykę wydawania uprawnień bezterminowo.

¹¹ Sformułowana w art. 2 § 2 k.p.k. zasada prawdy materialnej wprowadza w procesie karnym wymóg opierania wszelkich rozstrzygnięć na zgodnych z prawdą ustaleniach faktycznych, przez które rozumie się ustalenia udowodnione, czyli takie, gdy w świetle przeprowadzonych dowodów fakt przeciwny dowodzonemu jest niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny; por. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2008 r., sygn. III KK 484/07, *Krakowskie Zeszyty Sądowe*, Biuletyn SA

- w Krakowie w sprawach karnych, czerwiec 2008, nr 6 [poz. 31].
- 12 **R.H. Wright**: Nauka o zapachu, PWN, Warszawa 1972; także: **G.A.A. Schoon**: The performance of dogs in identifying humans by scent, University of Leiden 1997, s. 43.
 - 13 **J. Wójcikiewicz**: Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 231; także: **A.M. Curran, S.I. Rabin, K.G. Furton**: Analysis of the uniqueness and persistence of human scent, „Forensic Science Communications” 2005, vol. 7, nr 2.
 - 14 **M. Miłkowski, R. Łuczak, J. Godlewski, T. Bednarek**: Sprawozdanie z wyjazdu szkoleniowego delegacji CLK KGP do Centrum Ekspertyz Kryminalistycznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rosji, „Biuletyn Informacyjny” 1998, nr 109, s. 23; także: **M. Gawkowski**: Identyfikacja osoby na podstawie śladu zapachowego, Wydawnictwo CSP, Legionowo 2000, s. 30.
 - 15 **R.A. Stockham, D.L. Slavin, W. Kift**: Survivability of human scent, „Forensic Science Communications” 2004, vol. 6, nr 4.
 - 16 **T. Antoniszczak**: Rozpoznawanie osób... op.cit.; także: **J. Kuczys, R. Milewski**: Wykorzystanie psa służbowego... op.cit.; **J. Głogowski, J. Kuczys**: Użycie psów tropiących... op.cit.
 - 17 **T. Antoniszczak**: Rozpoznawanie osób... op.cit., s. 112–118.
 - 18 **W.I. Szikanow**: Istota eksperymentu odorologicznego i jego miejsce w systemie metod kryminalistycznych, Problemy walki z przestępczością, Irkuck 1970, s. 147.
 - 19 Warto tylko wspomnieć, że w tamtych czasach jednym z elementów wchodzących w skład rutynowej tresury były właśnie ćwiczenia z zakresu agresji. Nie znano wtedy zarówno pojęcia, jak również umiejętności zastosowania tzw. agresji kontrolowanej.
 - 20 **T. Antoniszczak**: Rozpoznawanie... op.cit., s. 112–118.
 - 21 Program szkolenia przewodników i tresury psów tropiących MO – Departament Szkolenia i Wydawnictw MSW, Warszawa 1969, s. 72.
 - 22 Ibidem.
 - 23 Zarządzenie Nr 95/83 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 grudnia 1983 r. w sprawie psów służbowych Milicji Obywatelskiej – Instrukcja w sprawie użycia i utrzymania psów służbowych MO – niepublikowane.
 - 24 **J. Kuczys, R. Milewski**: Wykorzystanie psa... op.cit., s. 341–346; także: **J. Głogowski, J. Kuczys**: Użycie psów tropiących... op.cit., s. 61–67.
 - 25 **J. Głogowski, J. Walicki**: Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1992 roku, CLK KGP, materiał niepublikowany.
 - 26 **J. Głogowski, J. Walicki**: Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1993 roku, „Biuletyn Informacyjny” 1994, nr 94, s. 5–11.
 - 27 **J. Głogowski, J. Walicki**: Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1994 roku, „Biuletyn Informacyjny” 1995, nr 99, s. 21–25, także: **J. Głogowski, J. Walicki**: Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1995 roku, CLK KGP, materiał niepublikowany; Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1995 roku, CLK KGP, 28.02.1997, materiał niepublikowany.
 - 28 Decyzja nr 9/96 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego z dnia 11 czerwca 1996 r., zmieniająca Decyzję nr 4/94 w sprawie trybu i zasad nadawania i pozbawiania uprawnień do samodzielnego wydawania opinii w CLK KGP i laboratoriach kryminalistycznych k.w.p., „Biuletyn Informacyjny” 1996, nr 101, Warszawa, s. 5.
 - 29 **T. Bednarek, P. Kondrakiewicz**: Analiza zagadnień dotyczących używania i utrzymania psów służbowych Policji w 1997 r., „Biuletyn Informacyjny” 1998, nr 108, s. 15–21, także: **T. Bednarek, P. Kondrakiewicz**: Analiza używania i utrzymania policyjnych psów służbowych w 1998 r., „Biuletyn Informacyjny” 1999, nr 110, s. 34; **T. Bednarek, P. Kondrakiewicz**: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 1999 r., „Biuletyn Informacyjny” 2000, nr 112, s. 21; **T. Bednarek, P. Kondrakiewicz**: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 2000 r., Biuletyn Informacyjny 2001, nr 114, s. 26.
 - 30 IEWGPD – Interpol European Working Group on the Use of Police Dog in Crime Investigation., Chair of IWGPD, **Jan C. Zoodsma**, Grupa pracowała w latach 1999–2003, przygotowując trzynaste europejskich projektów związanych z wykorzystaniem psów policyjnych. Strona polska, oprócz uczestnictwa w kilku spośród nich nadzorowała przygotowanie projektu zatytułowanego: „Procedures on presenting evidence in court, obtained through the use police dogs”. Więcej szczegółowych informacji na temat prac grupy znaleźć można w następujących opracowaniach: **T. Bednarek**: I Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpolu, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 227, s. 72; **T. Bednarek**: II Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpolu, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229, s. 73; **T. Bednarek**: III Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpolu, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 231, s. 57; **T. Bednarek**: IV Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpolu, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 232, s. 64; **T. Bednarek**: V Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpo-

- lu, „Problemy Kryminalistyki” 2002, nr 235, s. 51;
- T. Bednarek:** VI Europejska Konferencja Kynologicznej Grupy Roboczej działającej w ramach Interpolu, „Problemy Kryminalistyki” 2002, nr 237, s. 69.
- ³¹ **A. Krawczyk, I. Wesołowski:** Doświadczalny eksperyment ze śladem bezkontaktowym, „Problemy Kryminalistyki” 1998, nr 222, s. 45.
- ³² **K. Biestek, K. Malec:** Próby określenia możliwości przeniesienia zapachu z osoby na osobę za pośrednictwem przedmiotu oraz z przedmiotu na przedmiot za pośrednictwem osoby, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226, s. 42.
- ³³ **Z. Ochnik:** Wpływ opóźnienia na możliwości identyfikacji śladów w samochodzie, „Problemy kryminalistyki” 1998, nr 222, s. 49.
- ³⁴ **P. Zdanowicz, J. Kamiński:** Wpływ czasu na trwałość zapachu pozostawionego na broni palnej, „Problemy Kryminalistyki” 1998, nr 222, s. 43.
- ³⁵ **T. Bednarek:** Próby określenia wpływu laku, stosowanego w zabezpieczaniu śladów zapachowych na prawidłowość pracy psów specjalnych, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226, s. 47.
- ³⁶ **R. Marciniak:** Próby określenia wpływu kosmetyków na prawidłowość pracy psów, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226, s. 45; także: **M. Gawkowski:** Identyfikacja osoby na podstawie śladu zapachowego, Wydawnictwo CSP, Legionowo 2000, s. 24.
- ³⁷ **G.A.A. Schoon:** The performance of dogs in identifying humans by scent, University of Leiden 1997, s. 43; także: **K. Misiewicz:** Badanie wpływu zapachu nikotyny na poprawność wskazań psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych ludzi, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229, s. 38.
- ³⁸ **P.P. Dewjor:** Wpływ karmy i dodatków żywieniowych na efektywność badań osmologicznych u psów policyjnych, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. J. Barteczki na Wydziale Hodowli i Biologii Zwierząt Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 2000.
- ³⁹ **G.A.A. Schoon:** The performance... op.cit., s. 43.
- ⁴⁰ **G.A.A. Schoon:** Analysis of variation in the corpus delicti and some other factors on the performance of operational dog, in Thesisi of University of Leiden, s. 61–67.
- ⁴¹ **T. Jezierski, T. Bednarek, A. Górecka, E. Gebler, A. Stawicka:** Etologiczna analiza błędów popełnianych podczas identyfikacji osób na podstawie próbek zapachowych przez policyjne psy specjalne – Sprawozdanie końcowe z realizacji grantu TOO A 02618, Komitet Badań Naukowych Biuro Spraw Obronnych, Jastrzębiec, styczeń 2003.
- ⁴² **M. Rogowski:** Próby określenia wpływu długości czasu pobierania materiału do badań na wyniki ekspertyzy osmologicznej, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 234, s. 49; także: **P. Kondrakiewicz:** Efekt czarnej owcy w badaniach osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2005, nr 250, s. 29; **M. Rogowski:** Próba określenia wpływu wieku śladu zapachowego umieszczonego w ciągu selekcyjnym na wskazania psów do badań osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267, s. 62.
- ⁴³ **D. Dudek, G. Srebnik:** Wpływ zanieczyszczenia śladu dowodowego 10-proc. octem spirytusowym na pracę węchową psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 227, s. 38.
- ⁴⁴ **M. Gawkowski:** Identyfikacja osoby... op.cit., s. 30; także: **T. Bednarek, M. Całkiewicz:** Osmologia op.cit., s. 97 i passim.
- ⁴⁵ Decyzja nr 4/2000 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji z dnia 03.02.2000 r. w sprawie powołania komisji do prowadzenia okresowych ocen warunków funkcjonowania pracowni śladów zapachowych służby techniki kryminalistycznej, dokumentowanych wydawaniem certyfikatów dopuszczających do wykonywania badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.
- ⁴⁶ IES – Instytut Ekspertyz Sądowych w Krakowie.
- ⁴⁷ Wyrok Sądu Najwyższego w sprawie IV KKN 269/99 z dnia 12 stycznia 2000, [LEX nr 51139]; także **J. Biederman:** Glosa do wyroku Sądu Najwyższego IV KKN 269/99, PiP 2000, 11, 114–119. (Częściowo krytyczna).
- ⁴⁸ **A. Zachuta:** Konferencja dotycząca najnowocześniejszych tendencji w osmologii polskiej – „Osmologia 2004” Zakopane, 26–28 maja 2004 r., Prokuratura i Prawo 2004, nr 7–8, s. 218.
- ⁴⁹ Wyrok Sądu Najwyższego w sprawie V KKN 440/99 z dnia 5 listopada 1999 r., opublikowany w OSN – Izba Karna i Wojskowa, 1999, nr 11–12, s. 72–79.
- ⁵⁰ **T. Bednarek, G. Sutowski:** Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99, „Palestra” 2000, nr 5–6, s. 246–260.
- ⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego w sprawie V KKN 440/99 z dnia 5 listopada 1999 r., opublikowany w OSN Izba Karna i Wojskowa, 1999, nr 11–12, s. 72–79. Por. także wyrok SN z 16 I 2002, IV KKN 30/98, OPriP 2003, 5, poz. 8; LEX nr 77499.
- ⁵² Wyrok Sądu Najwyższego z 7 maja 2002, w sprawie II KKN 467/99 [LEX nr 53895].
- ⁵³ **T. Bednarek, I. Królikowska, P. Kondrakiewicz:** Osmologia – przeceniany czy niedoceniany dział kryminalistyki?, I Międzynarodowa Konferencja Naukowa, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 230, s. 59.
- ⁵⁴ **T. Bednarek, I. Królikowska:** Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 2001 r., „Biuletyn Informacyjny” 2002, nr 116, s. 5.

- 55 Metodyka Badań Osmologicznych – wprowadzona decyzją dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP nr 36/2003 z dnia 29 maja 2003 r.
- 56 **P. Kondrakiewicz**: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów służbowych w technice kryminalistycznej, *Biuletyn Informacyjny* 2007, nr 122, s. 5.
- 57 **J. Wójcikiewicz**: Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 237; także: **J. Wójcikiewicz**: Metaopinie – wyraz siły czy słabości wymiaru sprawiedliwości, [w:] *Biegły w sądzie*, Konferencja w 40. rocznicę śmierci Profesora Jana Sehna, Kraków 2005, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2006, s. 103–106.
- 58 **T. Bednarek**: Wartość diagnostyczna badań osmologicznych, „*Problemy Kryminalistyki*” 2006, nr 254, s. 14.
- 59 **T. Bednarek**: Wartość dowodowa badań osmologicznych, „*Problemy Kryminalistyki*” 2007, nr 256, s. 23.
- 60 Uzyskanie certyfikatu następuje po bezbłędnym oznaczeniu profili DNA testowych śladów biologicznych, poprzedzonym ich identyfikacją, czyli stwierdzeniem czy jest to krew, ślina lub nasienie, czy też mieszanina tych rodzajów śladów. Certyfikaty przyznawane są przez zrzeszone niemieckie Instytuty Kryminalistki i Medycyny Sądowej
- 61 Collaborative Testing Services.
- 62 Zarządzenie nr 296 Komendanta Głównego Policji z 20 marca 2008 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z użyciem psów służbowych, szczegółowych zasad ich szkolenia oraz norm żywienia, strona internetowa KGP <http://bip.kgp.policja.gov.pl/download.php?s=18&id=8985>, stan na 31.10.2010 r.
- 63 **I. Płodczyk, J. Walicki**: Wykorzystanie psa służbowego w Policji, „*Problemy Kryminalistyki*” 1992, nr 195–196, s. 31.
- 64 Metodyka prowadzenia badań osmologicznych – Wytyczne Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji – Nr HJ/W – 64/III/09, Wydanie I, 17.02.2009 r.
- 65 Instrukcja zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłogi oraz przedmiotów – HJ – 65/Jn – III/09, CLK KGP, Wydanie I, 17.02.2009 r.
- 66 Instrukcja pobierania zapachów od osób – HJ – 66/Jn – III/09, CLK KGP, Wydanie I, 17.02.2009 r.
- 67 Standardy pracowni osmologicznej w laboratoriach kryminalistycznych KWP/KSP – Wytyczne Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP z dnia 02.01.2009 r., Nr HJ-61/W-III/1/09, wydanie I.
- 68 Norma ISO 17025 – polskie wydanie PN-EN ISO/IEC 17025:2005/Ap1:2007 – „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących” skierowana jest do tych laboratoriów, które chcą potwierdzić swoje kompetencje w zakresie realizowanych przez nie badań. Laboratoria te muszą wdrożyć system zarządzania zgodny z normą ISO 17025 oraz otrzymać certyfikat akredytacji wydane przez Polskie Centrum Akredytacji. W normie tej określone są zarówno wymagania odnośnie do prawidłowego opracowania oraz wdrożenia systemu, a także warunki, które powinny zostać spełnione, aby uznane zostały kompetencje laboratorium w zakresie wykonywania przez nie badań.
- 69 **T. Bednarek**: Ślady osmologiczne, [w:] *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie*, pod red. **M. Goca i J. Moszczyńskiego**, Difin 2007, s. 187–210; także **J. Wójcikiewicz**: Ekspertyza osmologiczna, [w:] *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 231–239; **E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński**: Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 540–558; **J. Wójcikiewicz**: Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2009, s. 109–127.
- 70 Dane pochodzą z Zestawień statystycznych opracowywanych przez CLK KGP z wykonania badań kryminalistycznych w CLK KGP i LK KWP/KSP z lat 2007–2009, materiał niepublikowany.
- 71 http://clk.policja.pl/potral/clk/699/Archiwum_wiadomosci.html?page=2, strona internetowa CLK KGP, stan na dzień 31.10.2010 r.
- 72 **M. Całkiewicz**: Bezpieczeństwo wykonywania ekspertyz osmologicznych, [w:] *Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem*, Tom II, wyd. ALK 2010, s. 343–356.
- 73 **J.J. Ensminger, T. Jezierski, M. McCulloch**: Scent Identification in Criminal Investigations and Prosecutions: New Protocol Designs Improve Forensic Reliability, 24 sierpnia 2010, SSRN – Social Science Research Network.
- 74 Polskie opracowania doświadczalne i ich autorzy byli wielokrotnie już przywoływani na łamach opracowania.
- 75 **T. Tomaszewski, P. Girdwoyn**: Scent identification evidence in jurisdiction (drawing on the example of judicial practice in Poland), „*Forensic Science International*” 2006, nr 162, s. 191–195.
- 76 **J. Wójcikiewicz**: Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2009, s. 123–124.
- 77 Sąd Apelacyjny w Krakowie, 28 grudnia 2005 r., II Aka 236/05 [KZS 2006, 2, poz. 39] – „Dowód osmologiczny jest pełnowartościowym dowodem w postępowaniu karnym, zasługującym na korzystanie z niego stosownie do zasad analizy kryminalistycznej jak inne dowody i na podobne przyjmowanie informacji z niego wynikających. Dowód z eksperymentu osmologicznego podlega ocenie w oparciu o opinię biegłego. Dowód ten nie powinien stanowić podstaw ustaleń, gdy jest osamotniony.”, a także Sąd Najwyższy, 1 grudnia 2005 r., IV

KK 69/05 [OPriP 2006, 4, poz. 5; KZS 2006, 4, poz. 25] – „Dowód z eksperymentu zapachowego i opinii osmologicznej był jedynym dowodem obciążającym oskarżonego i stał się w konsekwencji wyłączną podstawą wyroku skazującego. I jakkolwiek nie można wykluczyć, że dowód taki, będąc jedynym dowodem wskazującym na osobę sprawcy przestępstwa, może być podstawą wyroku skazującego, to z pewnością należy przyjąć, że wyrok taki mógłby zapaść tylko w wypadku usunięcia wszelkich wątpliwości co do osoby sprawcy”.

78 J.J. Enslinger, T. Jezierski, M. McCulloch: Scent Identification... op.cit., s. 81.

BIBLIOGRAFIA

1. Antoniszczak T.: Rozpoznawanie osób podejrzanych przy użyciu psów tropiących, „Służba MO” 1962, nr 1/28.
2. Bednarek T., Kondrakiewicz P.: Analiza zagadnień dotyczących używania i utrzymania psów służbowych Policji w 1997 r., „Biuletyn Informacyjny” 1998, nr 108.
3. Bednarek T., Kondrakiewicz P.: Analiza używania i trzymania policyjnych psów służbowych w 1998 r., „Biuletyn Informacyjny” 1999, nr 110.
4. Bednarek T., Sutowski G.: Schemat ekspertyzy z zakresu kryminalistycznych badań śladów zapachowych, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 224.
5. Bednarek T.: Próby określenia wpływu laku, stosowanego w zabezpieczaniu śladów zapachowych na prawidłowość pracy psów specjalnych, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226.
6. Bednarek T., Kondrakiewicz P.: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 1999 r., „Biuletyn Informacyjny” 2000, nr 112.
7. Bednarek T., Królikowska I., Kondrakiewicz P.: Osmologia – przeceniany czy niedoceniany dział kryminalistyki? I Międzynarodowa Konferencja Naukowa, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 230.
8. Bednarek T., Kondrakiewicz P.: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 2000 r., „Biuletyn Informacyjny” 2001, nr 114.
9. Bednarek T., Królikowska I.: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych pionu techniki kryminalistycznej Policji w 2001 r., „Biuletyn Informacyjny” 2002, nr 116.
10. Bednarek T., Królikowska I., Kondrakiewicz P.: Analiza wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych techniki kryminalistycznej Policji w 2002 r., „Biuletyn Informacyjny” 2003, nr 117.
11. Bednarek T., Sutowski G.: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99, Państwa 5–6/2000.
12. Bednarek T., Całkiewicz M.: Osmologia (badanie śladów zapachowych) – problematyka procesowa i kryminalistyczna, [w:] Interpretacja prawa międzynarodowego i unijne go w sprawach karnych, pod red. L. Gardockiego, J. Godynia, M. Hudzika, L.K. Paprzyckiego, Konferencja Sędziów Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, Jachranka 2006, Wyd. Sąd Najwyższy, Warszawa 2006.
13. Bednarek T.: Wartość diagnostyczna badań osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2006, nr 254.
14. Bednarek T.: Wartość dowodowa badań osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 256.
15. Bednarek T.: Ślady osmologiczne, [w:] „Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie”, pod red. M. Goca i J. Moszczyńskiego, Difin 2007.
16. Bednarek T.: Dowód osmologiczny. Aspekty kryminalistyczne i procesowe, Wydawnictwo CLK KGP, Warszawa 2008.
17. Bednarek T.: Wybrane aspekty badań osmologicznych i ich znaczenie w procesie karnym, Międzyuniwersytecki Ośrodek Naukowy „IN IUSTITIAM REM”, Taktyka i Technika Kryminalistyczna – Wczoraj, Dziś, Jutro, pod red. M. Zelka, Poznań–Rzeszów 2009.
18. Beuth A.: Przechowywanie zapachów, „Problemy Kryminalistyki” 1978, nr 133–134.
19. Biestek K., Malec K.: Próby określenia możliwości przeniesienia zapachu z osoby na osobę za pośrednictwem przedmiotu oraz z przedmiotu na przedmiot za pośrednictwem osoby, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226.
20. Biederman J.: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego IV KKN 269/99 PiP 2000, 11, 114–119. (Częściowo krytyczna).
21. Całkiewicz M.: Bezpieczeństwo wykonywania ekspertyz osmologicznych, [w:] „Krytyka prawa. Niezależne studia nad prawem”, Tom II, wyd. ALK 2010.
22. CLK KGP – strona internetowa, <http://clk.policja.pl> – stan na 31.10.2010 r.
23. Curran A.M., Rabin S.I., Furton K.G.: Analysis of the uniqueness and persistence of human scent, Forensic Science Communications 2005, vol. 7, nr 2.
24. Decyzja nr 9/96 Dyrektora CLK KGP z 11 czerwca 1996 r., zmieniająca Decyzję nr 4/94 w sprawie trybu i zasad nadawania i pozbawiania uprawnień do samodzielnego wydawania opinii w CLK KGP i laboratoriach kryminalistycznych k.w.p., „Biuletyn Informacyjny” 1996, nr 101.
25. Decyzja nr 4/2000 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji z dnia 03.02.2000 r. w sprawie powołania komisji do prowadzenia okresowych ocen warunków funkcjonowania pracowni śladów zapachowych służby techniki kryminalistycznej, dokumentowanych wydawaniem certyfikatów dopuszczających do wykonywania badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.
26. Dewjor P.P.: Wpływ karmy i dodatków żywieniowych na efektywność badań osmologicznych u psów policyjnych, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. J. Barteczki

na Wydziale Hodowli i Biologii Zwierząt Akademii Rolniczej im. Hugona Koflętaja w Krakowie, Kraków 2000.

27. **Dudek D., Srebnik G.:** Wpływ zanieczyszczenia śladu dowodowego 10-proc. octem spirytusowym na pracę węchową psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 227.

28. **Ensminger J.J., Jezierski T., McCulloch M.:** Scent Identification in Criminal Investigations and Prosecutions: New Protocol Designs Improve Forensic Reliability, 24 sierpnia 2010, SSRN – Social Science Research Network.

29. **Gawkowski M.:** Identyfikacja osoby na podstawie śladu zapachowego, Wydawnictwo CSP, Legionowo 2000.

30. **Głogowski J., Kuczys J.:** Użycie psów tropiących do identyfikacji śladów zapachowych człowieka, „Problemy Kryminalistyki” 1975, nr 113.

31. **Głogowski J., Walicki J.:** Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1992 roku, CLK KGP, materiał niepublikowany.

32. **Głogowski J., Walicki J.:** Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1993 roku, „Biuletyn Informacyjny” 1994, nr 94.

33. **Głogowski J., Walicki J.:** Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1994 roku, „Biuletyn Informacyjny” 1995, nr 99.

34. **Głogowski J., Walicki J.:** Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1995 roku, CLK KGP, materiał niepublikowany.

35. **Gruza E., Goc M., Moszczyński J.:** Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

36. Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1995 roku, CLK KGP, 28.02.1997, mat. niepublik.

37. Instrukcja zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłoży oraz przedmiotów, HJ – 65/Jn – III/09, CLK KGP, Wydanie I z 17.02.2009 r.

38. Instrukcja pobierania zapachów od osób, HJ – 66/Jn – III/09, CLK KGP, Wydanie I z 17.02.2009 r.

39. **Jezierski T., Bednarek T., Górecka A., Gebler E., Stawicka A.:** Etologiczna analiza błędów popełnianych podczas identyfikacji osób na podstawie próbek zapachowych przez policyjne psy specjalne, Sprawozdanie końcowe z realizacji grantu TOO A 02618, Komitet Badań Naukowych Biuro Spraw Obronnych, Jastrzębiec, styczeń 2003.

40. **Kondrakiewicz P.:** Efekt czarnej owcy w badaniach osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2005, nr 250.

41. **Kondrakiewicz P.:** Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów służbowych w technice kryminalistycznej w 2006 r., Biuletyn Informacyjny 2007, nr 122.

42. **Krawczyk A., Wesołowski I.:** Doświadczalny eksperyment ze śladem bezkontaktowym, „Problemy Kryminalistyki” 1998, nr 222.

43. **Kuczys J., Milewski R.:** Wykorzystanie psa służbowego w oględzinach śledczych, „Problemy Kryminalistyki” 1973, nr 103–104.

44. **Marciniak R.:** Próby określenia wpływu kosmetyków na prawidłowość pracy psów, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226.

45. Metodyka prowadzenia badań osmologicznych – Wytyczne Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji, Nr HJ/W – 64/III/09, Wydanie I, 17.02.2009 r.

46. **Miłkowski M., Łuczak R., Godlewski J., Bednarek T.:** Sprawozdanie z wyjazdu szkoleniowego delegacji CLK KGP do Centrum Ekspertyz Kryminalistycznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rosji, „Biuletyn Informacyjny” 1998, nr 109.

47. **Misiewicz K.:** Badanie wpływu zapachu nikotyny na poprawność wskazań psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych ludzi, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229.

48. Osmologia – strona internetowa na temat problematyki badań śladów zapachowych, <http://osmologia.wortale.net>. – uruchomiona w obecnej postaci z dniem 21 listopada 2007 r. – stan na 31.10.2010 r., autor **Bednarek T.**

49. **Płodczyk I., Walicki J.:** Wykorzystanie psa służbowego w Policji, „Problemy Kryminalistyki” 1992, nr 195–196, s. 31.

50. PN-EN ISO/IEC 17025:2005/Ap1:2007, „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących”.

51. Program szkolenia przewodników i tresury psów tropiących MO – Departament Szkolenia i Wydawnictw MSW, Warszawa 1969 r.

52. **Rogowski M.:** Próby określenia wpływu długości czasu pobierania materiału do badań na wyniki ekspertyzy osmologicznej, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 234.

53. **Rogowski M.:** Próba określenia wpływu wieku śladu zapachowego umieszczonego w ciągu selekcyjnym na wskazania psów do badań osmologicznych, „Problemy Kryminalistyki” 2010, nr 267.

54. Sąd Apelacyjny w Krakowie, 28 grudnia 2005 r., II Aka 236/05 [KZS 2006, 2, poz. 39].

55. Sąd Najwyższy, 1 grudnia 2005 r., IV KK 69/05 [OPriP 2006, 4, poz. 5; KZS 2006, 4, poz. 25].

56. **Schoon G.A.A.:** The performance of dogs in identifying humans by scent, University of Leiden 1997.

57. **Schoon G.A.A.:** Analysis of variation in the corpus delicti and some other factors on the performance of operational dog, in Thesisi of University of Leiden 1997.

58. Standardy pracowni osmologicznej w laboratoriach kryminalistycznych k.w.p/KSP, Wytyczne Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP z dnia 02.01.2009 r., Nr HJ – 61/W-III/1/09, wydanie I.

59. **Stockham R.A., Slavin D.L., Kift W.:** Survivability of human scent, „Forensic Science Communications” 2004, vol. 6, nr 4.

60. **Szikanow W.I.:** Istota eksperymentu odorologicznego i jego miejsce w systemie metod kryminalistycznych, Problemy walki z przestępczością, Irkuck 1970.

61. **Tomaszewski T., Girdwoyn P.:** Scent identification evidence in jurisdiction (drawing on the example of judicial practice in Poland), „Forensic Science International” 2006, nr 162.
62. **Wójcikiewicz J.:** Metaopinie – wyraz siły czy słabości wymiaru sprawiedliwości, [w:] Biegły w sądzie. Konferencja w 40. rocznicę śmierci Profesora Jana Sehna, Kraków 2005, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2006.
63. **Wójcikiewicz J.:** Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane, Oficyna Wydawnicza a Wolters Kluwer business, Warszawa 2007.
64. **Wójcikiewicz J.:** Temida nad mikroskopem. Judykatu-
ra wobec dowodu naukowego, Wydawnictwo „Dom Organiza-
tora”, Toruń 2009.
65. **Wright R.H.:** Nauka o zapachu, PWN, Warszawa 1972.
66. Wyrok Sądu Najwyższego, sygn. akt V KKN 440/99 z dnia 05.11.1999 r., opublikowany w OSN – Izba Karna I Woj-
skowa, 11–12/1999, s. 72–79.
67. Wyrok Sądu Najwyższego, sygn. akt IV KKN 269/99 z dnia 12.01.2000, [LEX nr 51139].
68. Wyrok Sądu Najwyższego, sygn. akt II KKN 467/99 z dnia 7.05.2002, [LEX nr 53895].
69. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28.03.2008 r., sygn. akt III KK 484/07, Krakowskie Zeszyty Sądowe, Biuletyn SA w Krakowie w sprawach karnych, Rok XVIII, czerwiec 2008, nr 6, poz. 31.
70. Wyrok Sądu Najwyższego z 16 stycznia 2002 r., sygn. akt IV KKN 30/98, OPriP 2003, nr 5, poz. 8.
71. Wytyczne dotyczące zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą „K”, za-
łącznik do Zarządzenia nr 19/92 Komendanta Głównego Po-
licji z dnia 12.10.1992 r. w sprawie psów służbowych Policji.
72. **Zachuta A.:** Konferencja dotycząca najnowocześnie-
szych tendencji w osmologii polskiej – „Osmologia 2004” (Za-
kopane, 26–28 maja 2004 r., „Prokuratura i Prawo” 2004,
nr 7–8.
73. Zarządzenie Nr 95/83 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22.12.1983 r. w sprawie psów służbowych Milicji Oby-
watelskiej – Instrukcja w sprawie użycia i utrzymania psów
służbowych MO – niepublikowane.
74. Zarządzenie Nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12.10.1992 r. w sprawie psów służbowych Policji – nie-
publikowane.
75. Zarządzenie nr 294 z dnia 28.03.2007 r. w sprawie
uprawnień do samodzielnego wydawania opinii w policyjnych
laboratoriach kryminalistycznych, DzU KGP nr 6 z 5.04.2007
– strona internetowa http://www.policja.pl/ftp/dzienniki_urzedowe/2007/dziennik_6_2007.pdf, stan na dzień 31.10.2010. r.
76. Zarządzenie nr 296 Komendanta Głównego Policji z 20.03.2008 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z
użyciem psów służbowych, szczegółowych zasad ich szkole-
nia oraz norm wyżywienia – strona internetowa
<http://bip.kgp.policja.gov.pl/download.php?s=18&id=8985>,
stan na dzień 31.10.2010. r.
77. **Zdanowicz P., Kamiński J.:** Wpływ czasu na trwałość
zapachu pozostawionego na broni palnej, „Problemy Krymi-
nalistyki” 1998, nr 222.
78. Zestawienia statystyczne opracowywane przez CLK
KGP odnoszące się m.in. do wykonywania badań krymini-
stycznych w CLK KGP i LK KWP/KSP z lat 2007–2009 – ma-
teriał niepublikowany.

Autor pragnie serdecznie podziękować Pani Jagodzie Gołębiewskiej za przyjaźń i pomoc w zrozumieniu obszarów dla niego niedostępnych.